

Antoni Karaś

Dzieje Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie i ogólna charakterystyka księgozbioru

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (30-31), 184-209

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. ANTONI KARAŚ CSSR¹

DZIEJE BIBLIOTEKI PROWINCJALNEJ REDEMPTORYSTÓW W TUCHOWIE OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA KSIĘGOZBIORU

Troska o rozwój intelektualny i duchowy w zgromadzeniach zakonnych przejawia się między innymi w trosce o biblioteki. Powstały one niemal równocześnie wraz z tworzeniem się nowych klasztorów, czy też w miejscach formacji do życia zakonnego i kapłaństwa. Książki były i wciąż pozostają podstawowym i ważnym czynnikiem kształtowania intelektu, ducha, charakteru, zdobywania mądrości. Od samego początku biblioteka redemptorystów spełniała i wciąż pełni taką właśnie rolę. Nieustannie powiększający się jej księgozbiór od początku swego istnienia towarzyszy duchowemu i intelektualnemu rozwojowi zarówno samych redemptorystów, jak również wielu osób duchownych i świeckich. Dotychczas pojawiło się już kilka opracowań dotyczących historii biblioteki redemptorystów, jednak są to bądź maszynopisy prac magisterskich, bądź artykuły publikowane w pismach wewnętrznych redemptorystów, które nie są znane szerszemu gronu. Na podstawie tych opracowań² oraz własnych poszukiwań oparty jest niniejszy artykuł.

¹ Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów w Tuchowie.

² Do tych pozycji należą: 1) Bazieli A. (2000). Z dziejów Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie. *Nasze Wiadomości* nr 1, s. 73-80 (*Nasze Wiadomości* są czasopismem wewnętrznym Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela, dostępnym m.in. w Bibliotece Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie oraz w Archiwum Warszawskiej Prowincji Redemptorystów w Tuchowie, [maszynopis]); 2) Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka klasztoru Oo. Redemptorystów Tuchowie: jej*

Zanim przystąpię do omawiania Biblioteki Redemptorystów, słowa wdzięczności pragnę skierować do Szanownej Redakcji czasopisma „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, które nie tylko służy cennymi informacjami osobom pracującym w kościelnych bibliotekach, lecz także przybliża szerszemu gronu poszczególne biblioteki, do tej pory znane jedynie w swoich regionach. Wdzięczność moja jest tym większa, że do grona bibliotek kościelnych przedstawionych do tej pory na łamach czasopisma dołączy także Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów w Tuchowie.

1. Powstanie Biblioteki Prowincjalnej

1.1. Z historii

Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów utworzona została z dwóch mniejszych bibliotek: tzw. „biblioteki domowej” (klasztornej) oraz Biblioteki Studentatu. Powstanie pierwszej wiąże się z przybyciem redemptorystów do Tuchowa (1893 r.), natomiast powstanie tej drugiej, zdecydowanie większej, związane jest z przeniesieniem seminarium z Mościsk (obecnie Ukraina) do Tuchowa (1921 r.). o. Antoni Bazielińskich CSsR twierdzi, że początki Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów związane są z dziejami Wyższego Seminarium Duchownego, czyli z tzw. Studentatem, który powstał w 1903 r. w Mościskach koło Przemyśla³, ponieważ Biblioteka Studentatu stanowiła główny trzon późniejszej Biblioteki Prowincjalnej. Zauważa on, że przy Studentacie istniał od początku księgozbiór składający się z podręczników i pomocy naukowych dla użytku kle-

dzieje i charakterystyka ogólna księgozbioru. Katowice, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. M. Pawłowiczowej w Instytucie Bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, [maszynopis], 173 s. Maszynopis ten znajduje się również w Archiwum Warszawskiej Prowincji Redemptorystów Tuchowie; 3) Hutny M. (2001). *Druki z XV i XVI wieku w bibliotece Prowincjalnej Warszawskiej Prowincji Redemptorystów w Tuchowie*, Kraków, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. M. Konopki w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Wydziale Humanistycznym Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, maszynopis, 159 s. oraz 19 s. zdjęć. Maszynopis ten znajduje się w Archiwum Prowincji Warszawskiej Redemptorystów w Tuchowie oraz w Bibliotece Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie. W artykule zostaną wykorzystane również kroniki różnych klasztorów i seminarium redemptorystów.

³ Bazielińskich A. (2000). *Z dziejów...*, s. 73.

ryków studiujących filozofię, teologię oraz przedmioty humanistyczne, np. języki obce.

Ze względu na obecność w bibliotece starodruków pochodzących z opactwa benedyktynów w Tyńcu, mówiąc o początkach Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów, słusznym wydawałby się tok myślenia Doroty Libery-Kolak. Pisze ona, że benedyktyni przybyli do Tuchowa w XVIII w. bądź ze swoimi książkami, bądź otrzymywali je z Tyńca, o czym świadczą znaki własnościowe na zachowanych drukach, zwłaszcza na starodrukach. Wymieniona autorka, wśród wszystkich starodruków znalazła 22 egzemplarze z całą pewnością pochodzące z biblioteki benedyktyńskiej. Świadczy o tym pieczęć opactwa benedyktynów w Tyńcu i odręczny napis: „Pro bibliotheca Tuchoviensi ad Thaumaturgam” („Dla biblioteki tuchowskiej przy cudownym obrazie”)⁴. Tym samym sugeruje ona, że początki biblioteki należy łączyć z pobytem benedyktynów, jezuitów i księży diecezjalnych w Tuchowie.

Maria Hutny sprzeciwia się jednak tej hipotezie i przyznaje rację o. A. Bazielirowi, który początki Biblioteki łączy z przybyciem redemptorystów oraz Studentatu do Tuchowa. Twierdzi ona, że starodruki z proveniencją tyniecką nie są pozostałością po benedyktynach, lecz trafiły do biblioteki w Tuchowie na początku XX wieku. Redemptoryści przybywający do Tuchowa nie zastali tutaj żadnego księgozbioru, ponieważ przeczy temu znajdujący się w Archiwum Prowincji Warszawskiej Redemptorystów spis rzeczy znajdujących się na terenie klasztoru i kościoła dołączony do umowy przekazującej ten majątek pod opiekę redemptorystów. W spisie tym nie znajduje się żadna wzmianka o książkach (wyjątek stanowią księgi liturgiczne). Raczej niemożliwym jest, aby pominięto książki w spisie majątkowym. Ponadto Maria Hutny wyjaśnia obecność książek w zbiorach tuchowskich z pieczęcią benedyktynów tynieckich w następujący sposób. W swojej hipotezie uważa, że biblioteka benedyktynów, po kasacie Opactwa 8 września 1816 r., dzięki staraniom biskupa tarnowskiego, Grzegorza Tomasza Zieglera (wcześniejszego przeora tynieckiego), po burzliwych losach znalazła się ostatecznie w latach 1826-1827 w bibliotece kapitulnej, a następnie w 1838 r. przekazano ją seminarium tarnowskiemu. Prawdopodobnie

⁴ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 38.

tuchowskie druki z tą proveniencją pochodzą z seminarium tarnowskiego. Za taką koleją rzeczy przemawiałaby proveniencja dwóch druków posiadających pieczętki tegoż seminarium. Pozostałe 4 dzieła (w 12 woluminach) nie zostały zaopatrzone w znaki własnościowe biblioteki seminaryjnej, lecz prawdopodobnie też się stamtąd wywodzą. Trudno powiedzieć, jaką drogą książki te trafiły do biblioteki: być może poprzez dar, wymianę lub kupno. Wiadomo jednak, że o. Władysław Szofdrski był częstym gościem biblioteki seminaryjnej w Tarnowie i prawdopodobnie dzięki jego staraniom biblioteka posiada owe starodruki⁵.

W historii Tuchowa zapisałi się również jezuici, którzy przybyli do Tuchowa po kasacji zakonu benedyktynów w 1816 r. i pozostali tu do 1840 r. Jednak trudno mówić o ich znaczącym wkładzie w rozwój księgozbioru biblioteki, ponieważ nie znajduje się pozycji książkowych z pieczęcią tego zakonu, jak również nie ma żadnych dedykacji na dziełach, wskazujących ich jako właścicieli⁶.

Podobnie wygląda sprawa z księżmi diecezjalnymi, którzy opiekowali się sanktuarium w latach 1840-1893. Duża ilość dzieł XIX-wiecznych w księgozborze bibliotecznym nie prowadzi jednak do wniosku, że zgromadzili je jezuici czy księża diecezjalni. Maria Hutny powołując się na inwentarz sporządzony w dniu 26 kwietnia 1893 twierdzi, że redemptoryści obejmując klasztor w Tuchowie, nie odziedziczyli żadnego księgozbioru po wcześniejszych opiekunach sanktuarium⁷. Można więc przypuszczać i twierdzić, że wraz z powstaniem klasztoru redemptoryści przywieźli ze sobą wiele książek, które stanowią zaczątek nowej biblioteki⁸.

⁵ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 82-87.

⁶ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 39.

⁷ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 26.

⁸ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 40.

1.2. Biblioteka Studentatu

Przy seminarium⁹ istniał od początku księgozbiór składający się z podręczników i pomocy naukowych dla użytku kleryków studiujących filozofię, teologię oraz przedmioty humanistyczne, np. języki obce. W Mościskach alumni mogli korzystać także z biblioteki klasztornej, która powstała tam wkrótce po założeniu domu zakonnego w 1883 r. Już w roku 1884 funkcję bibliotekarza w klasztorze w Mościskach pełnił o. Paweł Meissner¹⁰.

Studentat i biblioteka podlegały pod Zarząd Prowincji, który przyznawał finanse na ich funkcjonowanie. Bibliotekarzami byli przeważnie profesorowie seminarium, a mianował ich rektor seminarium w porozumieniu z Radą Domową danej placówki¹¹.

Do powstania i rozwoju biblioteki Studentatu w Maksymówce przyczynił się o. Kazimierz Smoroński, profesor bibliistyki. Już w roku 1918 biblioteka posiadała dość pokaźny księgozbiór, o czym świadczy notka kronikarza. W związku z przenoszeniem biblioteki w Maksymówce do innego pomieszczenia kronikarz określił owo zadanie słowami: „niemała praca”. Po kilku latach, dnia 11 lipca 1921 r., księgozbiór biblioteki w Maksymówce został przewieziony do Tuchowa, w związku z przeniesieniem Seminarium. o. A. Bazielić przypuszcza na podstawie notki w kronice klasztoru tuchowskiego, że księgozbiór ten był nie mały, ponieważ kronikarz w dniu 4 sierpnia 1921 r. zapisał następujące zdanie: „W bibliotece praca postępuje, sortowanie, przybijanie pieczętek, itd. Nowe szafy są dość dobre”¹².

Czas pełnienia obowiązków bibliotekarza nie był z góry określony, lecz uwarunkowany możliwościami czasowymi i zadaniami wy-

⁹ Seminarium redemptorystów powstało w 1903 r. w Mościskach (koło Przemyśla, obecnie Ukraina). W latach 1906-1919 miało swoją siedzibę w Maksymówce koło Stryja (obecnie Ukraina). Po roku istnienia w Mościskach (1919-1920) i zatrzymaniu się alumnów w Krakowie w latach 1920-1921) Studentat (Seminarium) został przeniesiony do Tuchowa koło Tarnowa, gdzie znajduje się do dziś. Decyzję przeniesienia Seminarium podjęto w marcu 1921 r., por. Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 73.

¹⁰ *Archiwum Warszawskiej Prowincji Redemptorystów (APWR), Kronika Klasztoru w Mościskach (KKM)*, t. 1, s. 61; por. Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 73.

¹¹ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 33.

¹² Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 73-74; por. APWR, *Kronika Studentatu Redemptorystów (KSR)*, t. 3, k. 195.

konywanymi przez pełniącego tę funkcję. Bibliotekarzami Biblioteki Studentatu do chwili utworzenia Biblioteki Prowincjalnej byli: o. Kazimierz Smoroński (1903-1942), o. Władysław Szołdrski (1942-1945), o. Dominik Stawarz (1945-1947), o. Jan Wojnowski (1947-1952), o. Antoni Bazielić (1952-1953), brak danych (1953-1955)¹³. Brakującym bibliotekarzem w latach 1953-1955 mógł być ponownie o. Dominik Stawarz¹⁴.

Biblioteką Studentatu w Maksymówce, podobnie i w Mościskach w latach 1919-1920 kierował o. K. Smoroński, pełniący również funkcję socjusza w Studentacie. Jego to o. A. Bazielić uważa za głównego twórcę Biblioteki Studentatu. W dniu 28 czerwca 1921 r. o. Kazimierz Smoroński przybył do Tuchowa, a już 31 sierpnia tego roku kronikarz zanotował: „o. Socjusz cały dzień pracuje w bibliotece studentackiej. Przesławia i ustawia książki w najrozmaitszy sposób, ale za to biblioteka na zewnątrz przedstawia się już dosyć pięknie”¹⁵.

O. Maciej Sadowski CSsR nazywa o. K. Smorońskiego faktycznym twórcą Biblioteki Studentatu. Pisze, że o. Smoroński pełnił funkcję dyrektora biblioteki seminaryjnej nieprzerwanie od 1921 r. aż do tragicznej śmierci w 1942 r. W tym okresie starannie dobierał on i skupował nowe książki oraz dbał o ich poprawne katalogowanie i oprawę. Tylko w ciągu ośmiu miesięcy 1939 roku oprawionych zostało w sumie ok. 1000 woluminów. W tym samym roku o. Smoroński nabył we Francji za sumę 25080 franków cały komplet Migne’a. Spłata tej sumy miała dokonywać się w czterech ratach po 892 złote. Przeszkodził w tym jednak wybuch wojny i związana z nią troska o uchronienie tuchowskiego księgozbioru przed losem, jaki spotkał bibliotekę juwenatu w Toruniu. W tych staraniach z wydatną pomocą spieszyli również alumni. Następcą o. Kazimierza Smorońskiego został o. Władysław Szołdrski, który przybył do Tuchowa 19 kwietnia 1942 r. Już 30 kwietnia tego samego roku kronikarz zanotował: „Bibliotekarze [alumni] zajęci książkami, których dość dużo przyszło w ostatnich czasach. o. Szołdrski, nowy bibliotekarz,

¹³ Bazielić A. (2000). Z dziejów..., s. 75-76; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 33.

¹⁴ Bazielić A. CSRS (2000). Z dziejów..., s. 76-80.

¹⁵ Tamże, s. 74.

krząta się około tego dniem i nocą”. W Listopadzie 1944 r. najcenniejsze woluminy zostały przez kleryków przeniesione do klasztornej piwnicy w obawie przed zniszczeniami, jakie mogło spowodować przejście bliskiego już frontu wschodniego. o. Szołdrski pełnił obowiązki bibliotekarza prawdopodobnie do końca okupacji hitlerowskiej. Opiekę nad seminaryjnym księgozbiorem przejął o. Dominik Stawarz¹⁶.

1.3. Biblioteka Domowa

Pierwsze wiadomości na temat Biblioteki Domowej (Klasztornej) pochodzą z czasu przybycia redemptoryów do Tuchowa w 1893 r. Prowadzona do 1927 r. „Liber Consultationum CSsR Tuchoviae” zawiera planowane zakupy, a niekiedy podaje nawet dokładne tytuły książek. Obok Biblioteki Studentatu w Tuchowie istniała od początku przybycia redemptorystów (1893 r.) tak zwana „Biblioteka Domowa”, którą tworzyły książki darowane oraz książki nabywane przez zarząd klasztoru¹⁷. Jej istnienie w 1895 r. potwierdza zapis kronikarza klasztornego, który informował, że obowiązki bibliotekarza pełnił w tym czasie o. Józef Palewski. „Biblioteka Domowa” powiększyła się znacznie już w 1895 r. dzięki darowi ks. Karola Niedzielskiego, który zapisał w testamencie klasztorowi redemptorystów w Tuchowie swą liczącą 1200 tomów bibliotekę. Zmarł on 8 lutego 1895 r. „Biblioteka Domowa” służyła redemptorystom tuchowskim w ich pracy duszpasterskiej i życiu zakonnym, a zwłaszcza w ich działalności kaznodziejskiej.

Bibliotekarzami Biblioteki Domowej do roku 1944 byli¹⁸: o. Józef Palewski (1895-1898*¹⁹), o. Władysław Bohosiewicz (1898-1900*), o. Jan Kordek, zastępca: o. Alojzy Polak (1900-1902), o. Marcin Nuckowski (1902-1904*), o. Antoni Szwarz (1904-1905), o. Karol Sobek (1905-1908*), o. Franciszek Szpila (1908-1909), o. Kazimierz Majgier (1909-1912*), o. Józef Kania (1912-1913), o. Maksymilian J. Napiątek (1913-1914), o. Antoni Grabe (1914-

¹⁶ Sadowski M. (2005). *Redemptoryści polscy w latach 1939-1945*. Kraków, s. 167-168.

¹⁷ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 45-46.

¹⁸ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 27-28; por. Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 41; por. Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 79-80.

¹⁹ Gwiazdka oznacza datę prawdopodobną, gdyż trudne było jej dokładne ustalenie.

1917*), o. Feliks Gąsiorowski (1917-1918), o. Wincenty Spirra, o. Feliks Gąsiorowski (1918-1919), o. Jan K. Hacia (od 12 lipca), o. Tadeusz Grodniewski (od 1 sierpnia) (1919-1920), o. Tadeusz Grodniewski, o. Władysław Stójwąs (1920-1921), o. Stanisław Solarz, o. Kazimierz Smoroński (od lipca 1924 r.) (1921-1924*), o. Józef Puchalik (1924-1929), o. Teodor Kaczewski, o. Władysław Szoldrski (od kwietnia 1942 r.) (1930-1942), o. Władysław Szoldrski, o. Dominik Stawarz (od września 1944 r.) (1942-1944), o. Dominik Stawarz (1944*-).

Trudno jest ustalić kolejnych opiekunów Biblioteki Domowej. Nie wykluczone, że od tego czasu bibliotekarz Biblioteki Studentatu był jednocześnie bibliotekarzem Biblioteki Domowej.

1.4. Biblioteka Prowincjalna

Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów w Tuchowie powstała z połączenia dwóch bibliotek: Biblioteki Studentatu i Biblioteki Klasztornej. Niestety, historie tych bibliotek do tej pory nie zostały wyczerpująco opracowane, a wraz z upływem lat tym trudniej jest tego dokonać. Data podjęcia decyzji o utworzeniu w Tuchowie Biblioteki Prowincjalnej nie jest dokładnie znana. Wiadomo, że w połowie 1956 r. przystąpiono do powiększania pomieszczeń przeznaczonych dla biblioteki, a następnie przenoszono do nich księgozbiór²⁰. Biblioteka Studentatu stała się podstawą Biblioteki Prowincjalnej ze względu na przewyższające pod względem liczebnym jej zbiory. Nie wiadomo dokładnie, kiedy zostały połączone obydwie Biblioteki. o. A. Bazieli pisze, że czas kierowania biblioteką Studentatu przez o. A. Lechowicza (1955-1958) i o. S. Stańczyka, seniora (1958-1962) był okresem przełomowym w jej dziejach. W tym czasie stała się ona Biblioteką Prowincji Warszawskiej Redemptorystów. o. A. Bazieli wskazuje na rok 1956, jako na rok połączenia. Jednocześnie swoją tezę uzasadnia w oparciu o Kronikę Domową jak również i Kronikę Studentacką. Był to prawdopodobnie sierpień 1956 r., ponieważ w tym czasie alumni intensywnie pracowali w bibliotece²¹. Nazwa „Biblioteka Prowincjalna” pojawiła się w

²⁰ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 37.

²¹ Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 75-76.

kronice po raz pierwszy pod datą 13 grudnia 1956 r. z uwagą, że „nie została ona jeszcze uporządkowana”²².

Praca nad porządkiem połączonych bibliotek trwała do 1958 r. Było to zasługą o. A. Lechowicza i o. F. Szymskiego. Ponieważ wspomniani ojcowie opuścili Tuchów w pierwszej połowie 1958 r., prace nad uporządkiem Biblioteki Prowincjalnej kontynuował o. S. Stańczyk, senior, który został dyrektorem Biblioteki. W dniu 9 lipca 1958 r. ks. Abp Włodzimierz Jasiński poświęcił uporządkowaną Bibliotekę²³. Warto dodać, że dzisiejszy podział księgozbioru na trzy formaty książek, tzw. I, II i III, był inicjatywą o. S. Stańczyka. To on przeszedł z segregacji książek na poszczególne działy na tzw. segregację według wielkości formatu²⁴. W dziale „I” gromadzone są książki o formacie mniejszym niż 21 cm wysokości. Do działu „II” przydzielane są książki o formacie w przedziale 21-25 cm wysokości książki. Dział „III” przeznaczony jest na książki o największym formacie, czyli powyżej 25 cm wysokości.

Z czasów o. S. Stańczyka zachował się także pierwszy obowiązujący „Regulamin korzystania z Biblioteki Prowincjalnej w Tuchowie”. Zawierał on sześć punktów informujących o czasie i sposobie korzystania z księgozbioru, a zatwierdzony został 14 października 1959 r. przez rektora Wyższego Seminarium Duchownego, o. Stanisława Podgórskiego, prefekta Studentatu, o. Stefana Zalewskiego i ówczesnego dyrektora Biblioteki Prowincjalnej, o. Stanisława Stańczyka²⁵.

Przez około 20 lat (1958-1978) lokalizacja i organizacja Biblioteki Prowincjalnej nie zmieniała się. Usytuowana ona była w obecnych salach wykładowych na pierwszym piętrze od strony sanktuarijnego dziedzińca²⁶. Ponieważ dotychczasowe pomieszczenie było niewystarczające, z chwilą podjęcia przez Zarząd Prowincji decyzji o budowie trzeciego skrzydła (południowego), ówczesny Dyrektor Biblioteki Prowincjalnej, o. Marian Brudzisz podjął się wykonania projektu lokalizacji Biblioteki w pomieszczeniach tego skrzydła.

²² Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 37.

²³ Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 76-77.

²⁴ Rozmowa z o. S. Markiewiczem, przeprowadzona w dniu 15 października 2009 r.

²⁵ Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 77.

²⁶ Rozmowa z o. S. Markiewiczem, przeprowadzona w dniu 15 października 2009 r.

Miejsce na magazyny książkowe, czasopisma, czytelnię, katalog oraz biura dla pracowników i dyrektora przeznaczono na dwóch poziomach podziemia oraz na parterze nowego skrzydła. o. Brudzisz osobiście czuwał nad budową zaplanowanych pomieszczeń oraz troszczył się o wyposażenie nowych magazynów w metalowe regały i pułki. Budowę skrzydła rozpoczęto w 1978 r. Po dwóch latach, w sierpniu 1980 r. została położona specjalna nawierzchnia podłogowa w pomieszczeniach Biblioteki, a we wrześniu ustawiono regały i zawieszono półki. Przenoszenie książek rozpoczęto i zakończono w październiku tegoż roku. o. Marian Brudzisz nie tylko wykonał plany pod nową bibliotekę, ale także zajmował się organizacją i realizacją rozbudowy oraz doskonalszego urządzania Biblioteki Prowincjalnej. Poświęcenia Biblioteki i całego drugiego piętra nowego skrzydła budynku klasztornego dokonano 5 stycznia 1981 r.²⁷



Fot. 1 Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów w Tuchowie

W związku z powiększającym się księgozbiorem Biblioteki zaszła potrzeba zatrudnienia na stałe pracowników. W latach 1970-1998 w bibliotece pracowały Siostry Służebniczki Dębickie: Alina Liszka (1970-1980), Klara Jadwiga Piątek (1980-1993), Jordana

²⁷ Bazielić A. (2000). Z dziejów..., s. 77-78.

Jolanta Majka (1993-1998). Od roku 1979 zatrudniani są również świeccy pracownicy: mgr Stanisław Derus (1979-1992), Maria Maluciak (od 1992 r.) oraz mgr Jarosław Panek (od 1998 r.)²⁸.

Biblioteka Prowincjalna w Tuchowie podlega Zarządowi Warszawskiej Prowincji Redemptorystów, który mianuje jej dyrektora oraz przyznaje finanse na jej funkcjonowanie. Od momentu utworzenia Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów funkcję dyrektora pełnili następujący ojcowie: o. Alfred Lechowicz (1955-1958), o. Stanisław Stańczyk, senior (1958-1962), o. K. Bojdo (1963-1965), o. M. Brudzisz (1965-1986) (z przerwą na urlop naukowy w latach 1972-1973 i 1975-1976. Zastępowali go wówczas o. Józef Kaczewski i o. Stanisław Stańczyk, senior), o. Jan Noga (1986-1987), o. Andrzej Jabłoński (1987-1989), o. Gabriel Witaszek (1989-1993), o. Kazimierz Fryzeł (1993-1996), o. Józef Geza (1996-1997), o. Jan Chaim (1997-2009) (z roczną przerwą – 2000-2001). Obowiązki dyrektora Biblioteki pełnił wówczas o. Antoni Karaś, o. Antoni Karaś (2009-).

Dnia 29 września 1997 r. otwarta została, w sąsiedztwie nowej rozbudowanej biblioteki, obszerna czytelnia, która odpowiada wzrastającym potrzebom Seminarium i Klasztoru. W nowym pomieszczeniu, przeznaczonym do studium, znajduje się 14 miejsc do pracy naukowej, komputer do przeglądania zasobów czytelnicy i magazynu bibliotecznego, półki z najnowszymi numerami czasopism oraz regały z podręcznikami i ważniejszymi publikacjami. W 1999 r. zakończone zostało uzupełnianie i aktualizowanie zbiorów zawartych w czytelnicy. W kolejnych latach ukończono prace związane z systematyzacją katalogu rzeczowego Biblioteki. W 1998 r. biblioteka została wyposażona w dwa komputery (jeden w biurze i jeden w czytelnicy) z dostępem do internetu. Utworzono również elektroniczną skrzynkę pocztową na adres: bibired@redemptor.pl²⁹. W ostatnich latach biuro pracowników zostało wyposażone w kolejny komputer, który służy do wykonywania prac związanych z bieżącym funkcjonowaniem Biblioteki. W przygotowaniu jest również strona internetowa biblio-

²⁸ Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 78; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 39.

²⁹ Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 78-79.

teki, która znajdzie się na stronie Wyższego Seminarium Duchownego Redemptorystów.

Księgozbiór biblioteki jest bieżąco i retrospektywnie wprowadzany w komputer od września 1998 r. Komputeryzacja prowadzona jest w systemie MAK. Na dzień dzisiejszy zgromadzone w bibliotece książki dostępne są w katalogu komputerowym (ok. 25%) oraz w katalogu kartkowym (rzeczowym i alfabetycznym) (100%). Biblioteka posiada również kartkowy katalog czasopism. W dobie komputeryzacji można powiedzieć, że biblioteka redemptorystów należy chyba do nielicznych, które obok systematycznej komputeryzacji nie rezygnują z aktualizacji katalogu kartkowego, zarówno alfabetycznego, jak i rzeczowego.



Fot. 2. Czytelnia Biblioteki
Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie

Czytelnicy mają również do dyspozycji komputerowy „Przewodnik Bibliograficzny Biblioteki Narodowej” oraz „Bazę Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES”, do której Biblioteka Prowincjalna w Tuchowie należy od dnia 12 maja 1997 r.³⁰

2. Charakterystyka księgozbioru

³⁰ Tamże, s. 79.

2.1. Kształtowanie się księgozbioru

Mówiąc o kształtowaniu się księgozbioru Biblioteki Prowincjalnej należy mieć na uwadze, że do roku 1956 były dwie Biblioteki: Klasztorna i Studentatu. W związku z tym inaczej dokonywało się nabywanie do nich książek. Wiadomo jednak, że w chwili utworzenia Biblioteki Prowincjalnej liczniejsza była Biblioteka Studentatu. Większość danych dotyczących sposobu kształtowania się księgozbioru odnosi się do Biblioteki Studentatu. Trudno jednak ustalić, w jaki sposób powiększały się poszczególne biblioteki przed rokiem 1956, zwłaszcza że funkcję bibliotekarza obydwu bibliotek pełniła niekiedy jedna i ta sama osoba. Dlatego tam, gdzie ustalenie konkretnej biblioteki jest niemożliwe, wskazane zostaną jedynie sposoby powiększania księgozbioru.

Biblioteka Seminarium zaczęła się formować z chwilą otwarcia studentatu w Mościskach w 1903 r. W 1906 r. seminarium zostało przeniesione do Maksymówki, a w 1921 do Tuchowa. Od tej pory datuje się jej prawdziwy rozwój³¹. Księgozbiór biblioteczny powiększał się każdego roku dzięki staraniom bibliotekarzy. Jeździli oni do Krakowa i tam dokonywali zakupów. W latach 1921-1923, biblioteka utrzymywała kontakty z Akademią Umiejętności, gdzie zaopatrywano się w odpowiednią literaturę. Akademia udzielała 30% rabatu przy zakupie książek. W 1923 r. o. W. Szoldrski wymienił tam mnóstwo starych, nieużytecznych dla biblioteki książek na inne. Biblioteka była zaopatrywana przede wszystkim w dzieła religijne i ascetyczne, żywoty świętych, klasykę francuską oraz książki z zakresu geografii i literatury³². O. W. Szoldrski przebywając w Tuchowie do 1925 r. przyczynił się do znacznego powiększenia biblioteki Studentatu, o czym dowiadujemy się z częstych notek kronika-

³¹ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 45.

³² Tamże, s. 41-42. Kronikarz Studentatu napisał w Kronice pod datą 31 sierpnia 1921 r. o o. Szoldrskim następująco: „Wielkie zasługi około naszej biblioteki będzie miał także o. Szoldrski. Jeździ, gdzie może, zwłaszcza do Tarnowa i Krakowa, kupuje i otrzymuje w darze rozmaite książki. Przed kilkoma dniami był w Krakowie i za pozwoleniem p. Kazimierza Morawskiego, prezesa Akademii Umiejętności otrzymał kilkadziesiąt książek z Biblioteki Narodowej po znacznie zaniżanych cenach. Dostaniemy podobno także z Biblioteki Jagiellońskiej sporo duplikatów [...]”, AWPR, KSR, T. 3, k. 203-204, cyt. za: Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 74.

rza Studentatu³³. Był on historykiem, człowiekiem niezwyklej aktywności i wielce oddanym bibliotece toruńskiej i tuchowskiej. W różny sposób troszczył się on o bibliotekę oraz zdobywał dla niej książki. Od momentu przybycia do Tuchowa (31 sierpnia 1921 r.), obok wykonywania przydzielonych mu obowiązków, pomagał bibliotekarzowi w gromadzeniu książek. Kronikarz kilkanaście razy odnotował jego wyjazdy do Krakowa, czy też do Tarnowa celem zakupu nowych pozycji w księgarniach, antykwariatach lub wydawnictwach. Dzięki jego staraniom Akademia Umiejętności w Krakowie przyznawała seminarium w roku 1921 nawet do 50% zniżki na swe publikacje. o. W. Szołdrski brał również udział w licytacji zorganizowanej przez Bibliotekę Jagiellońską w 1924 r., gdzie wystawiono 40.000 egzemplarzy na sprzedaż. Jak podaje kronika Studentatu, z tej licytacji tuchowska biblioteka wzbogaciła się m.in. w 11 tomów dzieł Platona po grecku i łacinie oraz 3 tomy Orygenesusa po grecku³⁴.

Księgozbiór biblioteki powiększał się na różne sposoby. Jednym z nich był bieżący zakup nowych książek. Wzbogacanie księgozbioru dokonywało się także dzięki przekazywaniu książek z innych bibliotek klasztornych Warszawskiej Prowincji Redemptorystów, m. in. z Torunia, Barda Śląskiego, Warszawy i Braniewa, Mościsk, Maksymówki i Podgórze³⁵. Do powiększania księgozbioru przyczyniali się również indywidualni ofiarodawcy. Szczegółowe zestawienie tych ofiarodawców wiąże się ze żmudną pracą, gdyż należałoby przeglądać poszczególne pozycje księgozbioru pod kątem zamieszczonych na nich znaków własnościowych. Dorota Libera-Kolak, na podstawie penetracji zbioru, wyróżnia 4 biskupów: Leona Wałęgę, Ignacego Łobosa, Anatola Nowaka i Włodzimierza Jasińskiego. Największy, liczący ok. 2000 pozycji księgozbiór, przekazał bibliotece arcybiskup łódzki, Włodzimierz Jasiński, który ostatnie lata swojego życia spędził w tuchowskim klasztorze. Książki arcybiskupa W. Jasińskiego opatrzone są pieczętką: „Z księgozbioru arcyb. Włodz. Jasińskiego” lub jego podpisem. Podobnie książki pochodzące od arcybiskupa Leona Wałęgi, który również zmarł w tuchowskim

³³ Bazieli A. (2000). *Z dziejów...*, s. 74.

³⁴ APWR, KSR, t. 3, s. 281; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 34.

³⁵ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 45.

klasztorce 22 kwietnia 1933 r., oznaczone są jego pieczętą. Na niektórych książkach widnieje własnoręczny podpis ks. biskupa Ignacego Łobosa³⁶. Prawdopodobnie zakupiono je w 1900 r. dla biblioteki po zmarłym biskupie³⁷.

Inną formą pozyskiwania książek było częściowe lub całkowite nabywanie kolekcji po zmarłych duchownych. o. W. Szołdrski miał zwyczaj oglądać spuścizny po zmarłych kapłanach i zakupywać wybrane dzieła. Kronika Klasztoru Tuchowskiego podaje, że o. W. Szołdrski udał się do pewnego księdza infułata z diecezji lubelskiej oraz ks. Władysława Mysora celem obejrzenia zgromadzonych przez nich książek³⁸. Ksiądz Karol Niedzielski, który zmarł 10 lutego 1895 r. w Zgłobieniu (diecezja przemyska), przekazał dla biblioteki w Tuchowie swoją bogatą kolekcję, liczącą 1200 pozycji ze zobowiązaniem do jednej Mszy rocznie³⁹.

Wśród ofiarodawców książek dla biblioteki w Tuchowie znajduje się profesor tarnowskiego Seminarium Duchownego, ks. infułata Jan Bernacki, który zmarł w 1920 r. W swoim testamencie przekazał około 380 dzieł (560 tomów) dla Tuchowa. Całe zbiory lub ich część darowali także księża kanonicy: Franciszek Pałka, emerytowany katecheta z Tarnowa, Ludwik Ligaszewski, Szumiak oraz emerytowana nauczycielka, Maria Liszt⁴⁰.

W księgozbiornie tuchowskiej biblioteki trafiają się również książki ofiarowane przez różne rodziny, które nie były zainteresowane książkami po śmierci swoich bliskich oraz pozycje z pieczętami różnych instytucji, np.: „Biblioteka Parafialna Akcji Katolickiej w Rzochowie” oraz książki pochodzące z Biblioteki Jagiellońskiej, zwłaszcza o tematyce literackiej i historycznej⁴¹.

O. W. Szołdrski powiększał biblioteczny księgozbiór poprzez wymianę dubletów. W tym celu ciągle porządkował bibliotekę i sporządzał listy dubletów. Wymianę zaś prowadził z klasztorem franciszkanów w Krakowie, z klasztorem paulinów na Jasnej Górze czy

³⁶ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 128-129.

³⁷ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 29.

³⁸ APWR, *Kronika Klasztoru Redemptorystów w Tuchowie* (KKT), t. 5, s. 260 v.; Lib. con. dom. z dn. 06.02.1943; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 35.

³⁹ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 130.

⁴⁰ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 29.

⁴¹ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 130.

też filipinów w Tarnowie. Dzięki energicznej pracy o. W. Szodrskiego Biblioteka Studentatu powiększyła się znacznie, zwłaszcza o jej dział historyczny i literacki. Większe zakupy książek były możliwe dzięki dofinansowaniu biblioteki przez dom tuchowski oraz wydawnictwo Homo Dei⁴².

W roku 1930 biblioteka posiadała 14.480 tomów, w tym 10 inkuabułów, 1500 broszur, około 100 map i tyle samo nut, 1450 czasopism naukowych i około 300 religijnych. Prenumerowano 25 tytułów czasopism naukowych. Biblioteka w tym czasie nie posiadała opracowanego katalogu, chociaż prace nad nim były już rozpoczęte⁴³.

Księgozbiór nowo powstałej Biblioteki Prowincjalnej powiększał się dość szybko nie tylko przez zakup książek, ale również innymi sposobami. W dniu 30 września 1959 r. przywieziono z Krakowa część Biblioteki Klasztoru Redemptorystów w Mościskach. Natomiast 13 listopada 1960 r. przywieziono do Tuchowa około 2000 tomów książek będących darem ks. Karola Dobrzańskiego z Rzechowa⁴⁴. Wszyscy dyrektorzy Biblioteki Prowincjalnej starali się o systematyczne uzupełnianie jej zbiorów przez zakup nowych książek lub przywożenie ich z innych klasztorów, lecz na szczególną uwagę zasługuje wspomniany już o. Marian Brudzisz nie tylko dlatego, że był przez blisko 20 lat dyrektorem, lecz również dlatego, że dzięki jego zagranicznym kontaktom biblioteka wzbogacała się w cenne książki i wartościowe czasopisma. W dniach 4 października i 22 listopada 1985 r., po wcześniejszym zamknięciu Juwenatu Redemptorystów, zostało sprowadzone z Torunia około 35 000 tomów książek z dziedziny historii i literatury⁴⁵.

W jesieni 2009 r. oraz w zimie 2010 r. Biblioteka Prowincjalna wzbogaciła swoje zbiory o blisko 200 książek, które przekazał o. Janusz Serafin, porządkując bibliotekę Klasztorną w Krakowie. Były to książki głównie z zakresu filozofii oraz psychologii, ponieważ do 2009 r. w Krakowie mieściło się dwuletnie studium filozofii.

⁴² Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 35-36.

⁴³ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 42.

⁴⁴ Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 77; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 37.

⁴⁵ Bazielić A. (2000). *Z dziejów...*, s. 78.

Zarząd Prowincji Redemptorystów kładł wielki nacisk na rozwój księgozbioru. Przeznaczano na ten cel stałe kwoty, utrzymywano kontakty z krakowskimi i tarnowskimi księgarniami czy instytucjami naukowymi oraz prowadzono prace nad katalogowaniem pozyskanych dzieł. Od samego też początku coraz wyraźniej zarysowywał się naukowo-religijny charakter biblioteki⁴⁶.

Poniższa tabela przedstawia kształtowanie się bibliotecznego księgozbioru w wybranych latach. Pierwsze trzy daty odnoszą się do Biblioteki Studentatu, natomiast kolejne ukazują już Bibliotekę Prowincjalną Redemptorystów:

Tab. 1.

Kształtowanie się bibliotecznego księgozbioru w latach 1925-2009

Rok	Liczba woluminów
1925	5.000 ⁴⁷
1927	12.000
1930	14.480
1991	113.250
2000	127.330 ⁴⁸
2009	135.000

Obecnie w zbiorach Biblioteki Prowincjalnej znajduje się ponad 136 000 woluminów. Są to książki głównie z zakresu teologii, filozofii, prawa kanonicznego, historii Kościoła, historii powszechnej, literatury i inne.

Mówiąc o księgozbiorze Biblioteki Prowincjalnej nie można pominąć zgromadzonych w niej czasopism. Do dyspozycji czytelników udostępnionych jest również ponad 1200 tytułów czasopism o różnej tematyce. Prenumerowanie niektórych z nich zostało przerwane w różnych momentach i z różnych przyczyn. Dla przykładu, w roku 2000 prenumeratą było objętych 177 tytułów, w tym 61 zagranicz-

⁴⁶ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 42.

⁴⁷ Bazieliński A. (2000). *Z dziejów...*, s. 74.

⁴⁸ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 36-39.

nych⁴⁹. Obecnie bieżącą prenumeratą objętych jest ponad 160 tytułów, w tym 120 polskich i 48 zagranicznych.

2.2. Starodruki

Obok zwykłych książek z różnych dziedzin w bibliotece znajdują się również starodruki, które zostały dotychczas jedynie częściowo opracowane. Pierwszego etapu opracowania starodruków, polegającego na ich segregacji na poszczególne wieki, dokonał Stanisław Derus w 1989 r. Kolejnym etapem, jakim było dokonanie pobieżnej charakterystyki starodruków według poszczególnych wieków, zajęła się Dorota Libera-Kolak w 1992 r. Starodruki z wieku XV i XVI zostały opracowane przez Marię Hutny w 2001 r., natomiast od roku 2009 Ewa Sęk opracowuje siedemnastowieczne starodruki tuchowskiej biblioteki.

Na uwagę zasługuje praca wykonana przez Panią Dorotę Liberę-Kolak, która podjęła się ogólnego opracowania starodruków Biblioteki Prowincjalnej. Zauważa, że w sprawozdaniu ze stanu liczbowego Biblioteki Prowincjalnej Oo. Redemptorystów w Tuchowie na dzień 15.09.1990 r., opracowanym przez Stanisława Derusa, zamieszczona jest informacja dotycząca starodruków. Według tego sprawozdania biblioteka liczy 3350 starodruków. Zostały one wstępnie uporządkowane i zabezpieczone, jednakże ich katalog jeszcze nie został opracowany. Posegregowano je wówczas wiekami⁵⁰. Wśród 22 starodruków pochodzących z Tyńca są druki XVI- i XVII-wieczne wydane w Antwerpii, Częstochowie, Kaliszu, Kolonii, Krakowie, Lejdzie, Moguncji, Paryżu, Pradze, Strasburgu i Wenecji. Przy dziewięciu starodrukach widnieją daty 1776 i 1777, które prawdopodobnie oznaczają rok przekazania ich do Tuchowa⁵¹.

Przytoczona przez D. Liberę-Kolak liczba starodruków różni się znacznie od liczby podanej 9 lat później przez M. Hutny. Pierwsza z nich wymienia 3350 starodruków, druga natomiast mówi już o 125 woluminach z XVI, 380 z XVII w. i 1317 z XVIII w. oraz 183 dzie-

⁴⁹ Sprawozdanie z działalności Prowincjalnej Biblioteki Oo. Redemptorystów w Tuchowie za okres od 29.09.1999 do 12.09.2000 r.; por. Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 39.

⁵⁰ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 48.

⁵¹ Tamże, s. 38.

ła, których rok druku nie jest znany z powodu zniszczeń⁵². Z zestawienia nie wynika, że liczba starodruków po dziewięciu latach zmalała o ponad 1200 egzemplarzy, lecz różnica ta bierze się stąd, iż pierwsza liczba zalicza do starodruków również druki z XIX w.

Różnicę w ilości starodruków zauważa się także na przykładzie inkunabułów. D. Libera-Kolak wymienia 3 inkunabuły, czyli druki pochodzące z XV w., natomiast M. Hutny wymienia tylko dwa egzemplarze⁵³.

Najstarszą pozycją biblioteki jest „Rationale divinorum officiorum” Gulielmusa Durandusa, wydana w Strasburgu w 1484 r. Jest to dzieło o treści liturgicznej, posiadające ogromną wartość dla poznania liturgiki średniowiecznej. Jak bardzo popularne w wiekach średnich było to dzieło, świadczy fakt, że w ciągu 40 lat zostało ono przedrukowane 43 razy. Posiadany egzemplarz pochodzi z 14 wydania, a po raz pierwszy ukazało się w 1459 r. w Moguncji i po „Psalterzu” było pierwszą drukowaną tam książką. Wraz z „Psalterium Benedictum” „Rationale divinorum officiorum” wydane zostało nową czcionką, mniejszą i o bardziej okrągłym kroju, którą później wielokrotnie naśladowali drukarze niemieccy⁵⁴. Posiadany przez bibliotekę tuchowską „Rationale divinorum officiorum” Gulielmusa Durandusa nie został zgłoszony do katalogu centralnego inkunabułów. W Polsce taki sam egzemplarz posiada 12 bibliotek. Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów jest więc trzynastym posiadaczem tego inkunabułu⁵⁵.

D. Liberę-Kolak wymienia drugi inkunabuł biblioteki, którym był „Concordantie breviores”, ponieważ aktualnie nie ma go w bibliotece i nie wiadomo, co się z nim stało. Autorka pisze o nim, że nie wiadomo, gdzie i kiedy został on wydrukowany, ani też kto jest jego autorem. Była to jedna z pierwszych książek, które znalazły się

⁵² Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 43. Autorka zaznacza, że liczby te podaje w przybliżeniu, ze względu na trudności dokładnych ustaleń.

⁵³ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 49; Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 43.

⁵⁴ Szwejkowska H. (1987). *Książka drukowana w XV-XVIII wieku: zarys historyczny*. Wrocław, s. 33, cyt. za: Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 49.

⁵⁵ Kawecka-Gryczowa A. red. (1970). *Inkunabuły w bibliotekach polskich: centralny katalog*. Wrocław, t. 1, s. 334; cyt. za: Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 49.

w bibliotece, ponieważ została ofiarowana przez opactwo tynieckie w 1776 r. O fakcie tym świadczyła pieczęć benedyktynów tynieckich i napis: „Pro Bibliotheca Tuchoviensi ad Thaumaturgam 1776”.

Trzecim inkunabułem (*de facto* drugim) posiadanym przez bibliotekę jest „Summa Angelica” Angelusa de Clavasio, wydana w Strasburgu w 1491 r. Jest to kompilacja różnych dzieł z zakresu teologii moralnej podana w formie słownikowej w porządku alfabetycznym. Tuchów posiada jeden z 16 istniejących w Polsce egzemplarzy ósmego wydania strasburskiego, który również nie figuruje w centralnym katalogu inkunabułów w bibliotekach polskich. Pierwsze wydanie ukazało się w 1486 r. i w ciągu niespełna 40 lat zostało przedrukowane ponad 30 razy, co świadczy o dużej jego popularności. W 1520 r., wraz z innymi drukami, zostało spalone przez Lutra na stosie⁵⁶.

W ogólnej charakterystyce starodruków D. Libera-Kolak ustaliła 9 dzieł, które także pochodzą z Tyńca, chociaż nie ma na nich dedykacji dla biblioteki tuchowskiej i nie wiadomo, w jaki sposób i kiedy się tu dostały. Najczęściej pojawia się na nich napis „Monasterii Tynecensis” lub „Pro Bibliotheca Tynecensi”. Wśród starodruków znajdują się dzieła Arystotelesa, katechetyczne, teologiczne, historyczne, hagiograficzne z pięknymi legendami o życiu świętych Jakuba de Voragine. Jest możliwe, że w księgozbiornie znajduje się więcej starodruków z Tyńca, jednak albo nie posiadają one żadnego napisu, albo są wśród 203 druków, których wieku powstania nie zdołano ustalić, głównie z powodu braku karty tytułowej⁵⁷. Starodruki znajdujące się w bibliotece mają także inną, niż tyniecka proveniencję. Pochodzą one z Torunia oraz kilkadziesiąt przybyło z klasztoru w Bardzie Śląskim⁵⁸.

Kolejną różnicę zauważa się w przypadku liczby starodruków, których wiek nie został ustalony. D. Libera-Kolak mówi o 203 starodrukach, M. Hutny mówi o 183 egzemplarzach. Ich wiek nie został ustalony, głównie z powodu uszkodzenia jednostek. Są to prace o treści przede wszystkim teologicznej i filozoficznej, prawnej i geograficznej, historycznej, przyrodniczej, wydane w kilkudziesięciu

⁵⁶ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 49-50.

⁵⁷ Tamże, s. 38-39.

⁵⁸ Tamże, s. 48.

europjskich oficynach wydawniczych. Wśród dzieł z zakresu teologii królują liczne przekłady Biblii, kazania, komentarze do Pisma św., dzieła Ojców Kościoła, modlitewniki oraz katechizmy dla dzieci⁵⁹.

Druki XVI-wieczne stanowią ok. 5% wszystkich starodruków znajdujących się w bibliotece. Są to przede wszystkim komentarze do Biblii i do pism Arystotelesa, dzieła Ojców Kościoła, różne wydania Biblii, postanowienia Soboru Trydenckiego. Autorami tych dzieł byli m.in. Georgi Wicelli, Józef Flawiusz, św. Tomasz z Akwinu, Franciszek Riberae, Jan Damasceński. Z polskich uczonych należy wymienić Jakuba Wujka, arcybiskupa gnieźnieńskiego Stanisława Karnkowskiego, czy Stanisława Hozjusza. Wśród starodruków biblioteka nie posiada jakiegoś rzadkiego, cennego egzemplarza. Zdecydowanie przeważają druki w języku łacińskim. Jest także kilka pozycji w języku polskim i francuskim. Starodruki tego okresu na ogół utrzymane są w dobrym stanie. Na kartach XVI-wiecznych znajduje się najwięcej marginaliów. Świadczy to o dużej popytności tych dzieł i o wysokim poziomie czytelników z nich korzystających. Na kartach starodruków z tego okresu widnieje mnóstwo podkreśleń, skreśleń, dopisków i notatek w kilku językach, szczególnie po łacinie. XVI-wieczne starodruki zgromadzone w tuchowskiej bibliotece wydane były w Antwerpi, Bazylei, Kolonii, Lejdzie, Paryżu, Rzymie, Strasburgu, Wenecji, Krakowie, Poznaniu, Lwowie, Wrocławiu. Jeżeli chodzi o miejsca wydania XVII-wiecznych starodruków, należy wymienić Antwerpię, Hannover, Pragę, Rzym, Salzburg, Strasburg, Tuluzę, Turyn, Wiedeń, Kraków, Kalisz, Poznań, Wrocław, Warszawę. W księgozbiornie XVIII-wiecznym spotyka się starodruki wydane w Berlinie, Lipsku, Londynie, Padwie, Paryżu, Rzymie, Wenecji, na Jasnej Górze, we Lwowie, Supraślu, Warszawie, Wilnie⁶⁰.

Rzetelnego opracowania piętnasto- i szesnastowiecznych starodruków Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie podjęła się Pani Maria Hutny. W pierwszym etapie uporządkowała ona na nowo poszczególne druki według wieków, odświeżyła je i opisała. Następnie zajęła się najstarszą częścią księgozbiornie, który spisała, uwzględniając dane potrzebne do charakterystyki poszczególnych

⁵⁹ Tamże; Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 43.

⁶⁰ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 50-53.

dzieł, sprawdziła paginację, foliację i kompletność egzemplarzy, odczytała proveniencję oraz dokonała charakterystyki oprawy. Ze względu na różny stan zachowania podzieliła ona druki na 3 grupy:

I. Pierwszą grupę stanowią dzieła kompletnie zachowane, posiadające wszystkie dane, w oparciu o które dokonuje się opisu druków. W tej grupie znajduje się 112 druków;

II. Drugą grupę stanowią książki z pewnymi defektami. Ta grupa składa się z dwóch podgrup:

1) książki z dopisaną (niekiedy błędną) kartą tytułową, których dane potrzebne do charakterystyki można było zaczerpnąć z innych elementów dzieła (4 egzemplarze);

2) egzemplarze bez karty tytułowej (10), z uszkodzoną kartą tytułową (1), lub kartą nie podającą wszystkich elementów (2).

Brakujące informacje zaczerpnęła ona z innych części danej książki (substytutów karty tytułowej, oprawy, z dalszych części bądź tomów dzieła współwydanego lub z zachowanych egzemplarzy w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, czy też z literatury pomocniczej. W sumie w tej grupie zgromadziła ona 17 dzieł;

III. Do trzeciej grupy zaliczyła ona trzy druki, w których nie zachowały się drukowane dane mogące potwierdzić tytuł, czas i miejsce powstania danego egzemplarza, ale te informacje zawiera rękopiśmienna notatka wykonana w oparciu o Bibliografię Polską K. Estreichera lub inne źródła. Tutaj uwzględniła ona dzieło, którego karta tytułowa jak i inne brakujące karty zostały sfotografowane (niektóre dopisane, a samo dzieło zostało zaopatrzone notatką. Przy opisywaniu niektórych pozycji konieczne było porównywanie poszczególnych fragmentów tekstu z egzemplarzami zachowanymi w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej w celu ustalenia numeru tomu, określenia braków, sprawdzenia, czy to na pewno to samo dzieło, na jakie wskazywała odręczna notatka⁶¹.

Po wykonaniu powyższych prac ujednoliciła ona hasła i potwierdziła wykonane opisy poprzez przeglądanie literatury pomocniczej,

⁶¹ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 41.

jak *Katalog Adamsa*⁶² (52 dzieła), Biblioteka Jagiellońska (30 dzieł), *Bibliografia Polska* Karola Estreichera (17 pozycji), *Katalog Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*⁶³ (6 dzieł), Produkcja typograficzna Scharffenbergów we Wrocławiu⁶⁴. Nie udało jej się znaleźć cytaty bibliograficznej dla 50 dzieł, chociaż wiele spośród tych dzieł było notowane przez różne publikacje tylko z innym rokiem lub adresem wydawniczym.

W kolejnym etapie prac przy starodrukach M. Hutny, korzystając z pomocy mgra Władysława Kolasy, wprowadziła ich opisy do bazy MAK. Zwieńczeniem jej pracy w tuchowskiej bibliotece nad najstarszą częścią księgozbioru było zaopatrzenie opracowanych druków w aktualną pieczętę i nadanie im sygnatury. Drukowi piętnastowiecznym nadała ona oznaczenie literowe „Inc”, a pozostałym „Cim”. Ponadto autorka wprowadziła numerację arabską, która oznacza kolejność ustawienia książek na półkach. Dla zaznaczenia dzieł współprawnych dodała oznaczenia literowe (a, b, c,...), a dzieła narażone najbardziej na zniszczenia dodatkowo zabezpieczyła wykonaną ochronną oprawą z tektury⁶⁵.

Interesującym i godnym zauważenia zestawieniem w opracowaniu druków XV- i XVI-wiecznych przez M. Hutny jest ich geografia wykonana w formie tabeli. Ukazuje ona ośrodki drukarskie różnych krajów Europy⁶⁶.

⁶² Adams H.M. (1967). *Catalogue of books printed on the continent of Europe 1501-1600 in Cambridge Libraries*, vol. 1-2. Cambridge, cyt. za: Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 42.

⁶³ Komender, T. oprac. (1994). *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 1-2. Warszawa, cyt. za: Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 42.

⁶⁴ Burbianka M. (1986). *Produkcja typograficzna Scharffenbergów we Wrocławiu*. Wrocław, cyt. za: Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 42.

⁶⁵ Hutny M. (2001). *Druki z XV...*, s. 42-43.

⁶⁶ Tamże, s. 45.

Tab. 2
Ośrodki drukarskie Europy

Państwo	Liczba druków		Suma
	XV w.	XVI w.	
Niemcy	2	46	48
Włochy		21	21
Francja		20	20
Polska		16	16
Szwajcaria		13	13
Niderlandy		13	13
-		1	1
Suma	2	130	132

Równie interesującym zagadnieniem związanym z XV- i XVI-wiecznymi drukami Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie jest ich proveniencja, czyli pochodzenie. Na podstawie znaków własnościowych najstarszej kolekcji Biblioteki w Tuchowie, M. Hutny wyróżnia cztery podstawowe grupy druków:

- a) z proveniencją tuchowską (74 %)
- b) z proveniencją toruńską (12 %)
- c) z proveniencją nie związaną ze zgromadzeniem redemptorystów (9 %)
- d) dzieła bez znaków własnościowych lub z nieczytelnym zapisem (5 %)⁶⁷.

Biblioteka Prowincjalna Redemptorystów w Tuchowie posiada w swych zbiorach 2 druki z XV w. i 130 dzieł szesnastowiecznych. W przeważającej części są to tzw. druki obce, czyli autorsko, treściowo i wydawniczo nie były związane z piśmiennictwem polskim. Zespół ten nie stanowi jednolitej kolekcji, która by była gromadzona według określonej koncepcji. O ich charakterze decydują ich dzieje. O wartości zbioru świadczy głównie rodzima proveniencja większo-

⁶⁷ Tamże, s. 81.

ści druków, stanowiąca w połączeniu z ich treściową zawartością świadectwo życia umysłowego w dawnej Polsce⁶⁸.

Wiek XVII reprezentuje ok. 30% całego zbioru starodruków biblioteki tuchowskiej. Podobnie jak w przypadkach pozycji XVI-wiecznych dominuje teologia, filozofia, różne wydania Biblii, żywoty świętych, brewiarze, dzieła Maryjne, kazania, mowy pogrzebowe. W porównaniu z wiekiem poprzednim, znacznie więcej ksiąg spotyka się w językach: polskim, francuskim, niemieckim, pomimo znacznej przewagi dzieł napisanych w języku łacińskim. Z autorów należy wymienić takie postaci jak Arystotelesa, Dante, Herodot, Guilielmo Gumpfenberg, Jacobus de Voragine, Philippo Harttung czy Sebastian Cramoisy. Wśród polskich autorów widniejących na kartach tytułowych wydań XVII-wiecznych zbioru tuchowskiego są: Piotr Skarga, Jan Górski, Adam z Opatowa (profesor Akademii Krakowskiej), Bartłomiej Wąsowski, Augustyn Kordecki (przeor klasztoru na Jasnej Górze). Starodruki z XVII w. w większości przypadków zachowane są w dobrym stanie. Jednak na wielu z nich widoczne są uszkodzenia spowodowane obecnością drobnoustrojów. Jest to zrozumiałe, gdyż zbiory te nie były nigdy przedmiotem specjalnych badań, nie są więc odpowiednio zabezpieczone i konserwowane. Poza tym, zanim znalazły się na stałe w bibliotece klasztoru tuchowskiego, często przebywały wiele dróg, o czym świadczą pieczętki bibliotek w Mościskach, Maksymówce, Toruniu, Tyńcu oraz inne znaki własnościowe osób prywatnych. XVII-wiecznych starodruków, należy wymienić Antwerpię, Hannover, Pragę, Rzym, Salzburg, Strasburg, Tuluzę, Turyn, Wiedeń, Kraków, Kalisz, Poznań, Wrocław, Warszawę.

Największa ilość starodruków, aż 65% ogółu, pochodzi z XVIII w. Są to druki z zakresu teologii, filozofii, hagiografii, homiletyki, psychologii, medycyny, historii, socjologii, geografii, prawa. Wśród autorów należy wymienić Christino Wolfio, L'Abbe de Berault – Bercastel, M.A. Trotza, Platona, Cycerona, Herodota, Arystotelesa, Senekę, Woltera, Homera, Onufrego Szembeka, Felicjana Turskiego, Franciszka Paprockiego, Antoniego Janiszewskiego, Franciszka Borowskiego, Mikołaja Jaskiewicza. Zważywszy na to, że z tego okresu znajduje się w bibliotece ponad 2000 starodruków, lista autorów

⁶⁸ Tamże, s. 90.

mogłaby być o wiele dłuższa. Druki XVIII-wieczne odnoszą się do prawa, historii, filozofii. Pod względem językowym spotyka się utwory napisane w języku łacińskim, polskim, francuskim, angielskim, włoskim. Ich stan jest w większości dobry i bardzo dobry. W księgozbiornym XVIII-wiecznym spotyka się starodruki wydane w Berlinie, Lipsku, Londynie, Padwie, Paryżu, Rzymie, Weronie, na Jasnej Górze, we Lwowie, Supraślu, Warszawie, Wilnie⁶⁹.

Dokonując ogólnej charakterystyki starych druków, Dorota Libera-Kolak stwierdza, że część z nich jest oprawiona skromnie, w pergamin, bez żadnych ozdób, inne zaś wydane są luksusowo, bardzo bogato zdobione złoceniami i arabeskami. Ich stan ocenia ogólnie jako dobry, chociaż wiele z nich jest zniszczonych przez drobno-ustroje i gryzonie, co spowodował fakt, że nie były one odpowiednio konserwowane⁷⁰.

Na dzień dzisiejszy nie wiele można powiedzieć o starodrukach siedemnasto- i osiemnastowiecznych. Skoro jednak opracowano najstarsze, a opracowywanie XVII-wiecznych dobiega już końca, to należy żywić nadzieję, że znajdą się chętne osoby do opracowania starodruków XVIII-wiecznych, które stanowią najliczniejszą grupę.

⁶⁹ Libera-Kolak D. (1992). *Biblioteka...*, s. 51-55.

⁷⁰ Tamże, s. 58.